

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.8.2025.355626>
УДК 78.01:78.036(477)''202''(045)

ЩИРИЦЯ Д. О.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського; кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри композиції, інструментовки та музично-інформаційних технологій (Київ, Україна).

Shchyrytsia, Dmytro. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor at the Department of Composition, Instrumentation and Musical Information Technologies (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9784-2201>

dmytro_s@ukr.net

ТРАГЕДИЙНА ТЕМАТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ ОСТАННІХ РОКІВ

TRAGIC THEMES IN UKRAINIAN MUSIC IN RECENT YEARS

Війна на рідній землі — чинник, який неможливо ігнорувати. Вона впливає не лише на повсякденне життя, а й на композиторську творчість, яка в різних формах віддзеркалює трагічну реальність нашого часу.

Протягом ХХ століття — так само, як і нині, на початку ХХІ, — композитори приділяли особливу увагу акустичній першооснові музики — звуку. Подекуди межа між суто музичним та «звуковим» в акустичному сенсі ставала розмитою. Поняття музики охопило ширше коло значень, а митці почали оперувати розширеним арсеналом засобів завдяки експериментам із самим звуком, зокрема й із записаними шумами. Вагомий внесок у цей процес належить електроакустичному напрямку, завдяки якому музика почала активніше взаємодіяти з буденним звуковим середовищем. Ця реальність дедалі частіше проникає в музичний простір

у різних формах — від прихованих, символічних до відверто натуралістичних.

Переживаючи трансформацію навколишнього звукового середовища та осмислюючи досвід війни в умовах воєнного стану, українські автори формують свою, вторинну звукову реальність. Вона може взаємодіяти з первинною або ж поставати навмисно відокремлено — як антитеза. В обох випадках війна істотно впливає і на процес, і на результат композиторської творчості.

Воєнним подіям і трагедіям, спричиненим російською агресією, українські митці присвятили чимало знакових творів. Серед них — «Україна. Музика війни» (у пізнішій редакції — «Псалми війни», 2023) для симфонічного оркестру та хору Євгена Станковича, «Буча. Lacrimosa» (2022) для симфонічного оркестру Вікторії Польової, «Місто Марії» (2022) — гімн-реквієм для камерного оркестру Золтана Алмаші.

Тенденція до осмислення трагічної тематики в сучасній українській музиці воєнного періоду безпосередньо пов'язана з жорстокою реальністю сьогодення, у якій загибель цивільного населення стала страшною буденністю. Смерть беззбройних людей, зокрема дітей, має особливо травматичний вплив, і саме такі події спонукають композиторів до художнього втілення граничних емоційних переживань. Усі названі твори ґрунтуються на трагічних подіях такого характеру. Якщо композиції Вікторії Польової та Золтана Алмаші є безпосередньою мистецькою реакцією на конкретні акти геноциду, вчинені в Бучі й Маріуполі, то у творі Євгена Станковича вже самою назвою узагальнено стан і досвід суспільства, яке переживає війну.

Композиція Євгена Станковича постає як масштабне симфонічне полотно за участю хору й солістів. Твір починається емоцією боротьби: перша частина має назву «Музика війни», а її хорова партія значною мірою ґрунтується на словах Тараса Шевченка «борітеся — поборете». Хоровим фразам на цей текст передую розгорнутий оркестровий вступ, у якому окреслено драматичну атмосферу воєнного часу.

Уже з перших тактів у музичну тканину «вторгається» звук сирени, імітований глісандо тромбонів, — звуковий символ війни, що став невід’ємним складником нашого повсякдення. У цій частині він з’являється знову, функціонуючи як чужорідний елемент в оркестровій фактурі. Саме так у творі виявляється буденна «звукова реальність», яка проникає в музику сучасних композиторів. Євген Станкович майстерно вводить в оркестрову тканину контрастний матеріал — контрапункти з різним звуковим рельєфом і образним наповненням, які підсилюють драматизм симфонічного розвитку та формують упізнаваний індивідуальний стиль його симфонічного письма.

Образи страждань, спричинених війною, Є. Станкович утілює через один із найбільш чітких мотивів — загибель дітей (друга частина «Колискова для вбитих дітей»). На відміну від інших частин твору, автор тут відмовляється від словесного тексту: звучить вокаліз, що має глибоке символічне значення, адже цю трагедію неможливо описати словами. Для посилення трагічного ефекту митець застосовує характерний прийом — поєднання хорового звучання із флажолетами або мелодією скрипок у високому регістрі.

Третя частина ґрунтується на народній пісні «Чорна рілля ізорана» як художньому втіленні скорботи за загиблими воїнами. Вона дописана спеціально для версії, поставленої у Львівській національній опері під назвою «Псалми війни», сценічне втілення якої здійснив Василь Вовкун. Композиція завершується філософським узагальненням і своєрідним просвітленням, що дарує надію (фінальна частина «Псалми війни»). У фіналі Євген Станкович використовує тексти «Псалмів Давида», поєднуючи їх із життєствердними рядками Василя Симоненка:

*Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!*

В опусі Євгена Станковича, сповненому драматичних контрастів і трагічної лірики, відтворено широку палітру складних емоцій, пов’язаних із війною. Як відомо, композитор

далеко не вперше торкається емоційно складних тем. Варто згадати хоча б «Панахиду за померлими з голоду» й «Кадиш-реквієм “Бабин Яр”», які теж написані для симфонічного оркестру, хору й солістів. Саме такий склад, що передбачає взаємодію музики і слова, у поєднанні з монументальністю задуму й винятковою майстерністю митця в цьому жанрі, надають трагедійній тематиці в композиціях Євгена Станковича масштабності й художньої ваги, які дають змогу говорити про значну соціокультурну роль його творів. Це приклад того, наскільки важливим може бути індивідуальне осмислення трагедій нашого часу, здатне резонувати з колективним досвідом суспільства.

Твір Євгена Станковича та інші згадані композиції становлять лише частину творів українських авторів, у яких осмислюються події війни, що визначають наше сьогодення. Очевидно, слід очікувати появи нових творів такого спрямування, адже мистецька рефлексія до певної міри є необхідною для суспільства, пораненого війною.

Трагедійна тематика у творах сучасних українських композиторів є закономірною з огляду на драматичну реальність останніх років. Ба більше, такі твори можна розглядати як вагомий внесок у формування майбутньої української культурної ідентичності, адже національні спільноти для свого існування потребують пам'яті не лише про перемоги, а й про власні трагедії. Ця пам'ять, соціальна за своєю природою, концентрується в культурі — зокрема в мистецьких творах, що є невід'ємним складником культурної пам'яті. Завдяки їй суспільство здатне зберігати й актуалізувати досвід подій, які виходять за межі безпосередньої пам'яті окремих поколінь. Залишається сподіватися, що трагедійні твори сучасних українських композиторів, пов'язані з воєнними реаліями сьогодення, стануть для майбутніх поколінь своєрідним орієнтиром і нагадуванням про цінність та високу ціну незалежності й державної самодостатності, миру, на який ми сьогодні так чекаємо.